

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS DOM

Mål nr
746-25

meddelad i Stockholm den 10 november 2025

KLAGANDE

1. AA

2. BB

Ombud och offentligt biträde för 1 och 2: Jurist Natasha Mattsson Larsson
EZlegal AB
c/o First Office Navet
Göteborgsvägen 74
433 63 Sävedalen

MOTPARTER

1. CC

Ombud och offentligt biträde: Advokat Åsa Ståhlbom
Västerlånggatan 30–32
503 30 Borås

2. Socialnämnden i Marks kommun
511 80 Kinna

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Kammarrätten i Jönköpings dom den 23 januari 2025 i mål nr 3221-24

SAKEN

Vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta förvaltningsdomstolen förklarar att en kammarrätts dom i ett mål om beredande av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga – som innebär att förvaltningsrättens dom inte ändras – inte ska anses ha gått vårdnadshavarna emot på ett sådant sätt att de får överklaga kammarrättens dom om de inte har överklagat förvaltningsrättens dom.

BAKGRUND

1. För att någon ska ha rätt att överklaga ett avgörande av en allmän förvaltningsdomstol krävs att avgörandet angår den klagande och att det har gått honom eller henne emot. Enligt fast praxis får dock en part som inte har överklagat ett domstolsavgörande inte överklaga ett avgörande av överinstansen, om det avgörandet innebär att underinstansens avgörande fastställs.
2. Socialnämnden i Marks kommun ansökte hos Förvaltningsrätten i Jönköping om att CC skulle beredas vård med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Förvaltningsrätten biföll ansökan. CC, men inte AA och BB (vårdnadshavarna), överklagade förvaltningsrättens dom. Kammarrätten i Jönköping avslog överklagandet.
3. Vårdnadshavarna har överklagat kammarrättens dom till Högsta förvaltningsdomstolen. De yrkar att Högsta förvaltningsdomstolen ska ändra underinstansernas avgöranden och avslå socialnämndens ansökan om vård.
4. Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat prövningstillstånd såvitt avser frågan om kammarrättens dom – som innebär att förvaltningsrättens dom inte ändras – kan anses ha gått vårdnadshavarna emot på ett sådant sätt att de ska tillåtas överklaga kammarrättens dom trots att de inte har överklagat förvaltningsrättens dom.
5. Frågan om meddelande av prövningstillstånd rörande målet i övrigt har förklarats vilande.
6. Högsta förvaltningsdomstolen har med stöd av 5 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar förordnat att den fråga som prövningstillstånd har meddelats i ska hänskjutas till avgörande av Högsta förvaltningsdomstolen i dess helhet.

SKÄLEN FÖR AVGÖRANDET

7. Överklagandeinstitutets funktion är att bereda den som berörs av ett besluts verkningar en möjlighet att få beslutet ändrat eller upphävt (se t.ex. RÅ 2010 ref. 72 och HFD 2014 ref. 56). Som förutsättning för att få överklaga ett domstolsavgörande gäller enligt 33 § andra stycket förvaltningsprocesslagen (1971:291) att avgörandet ska ha gått klaganden emot.
8. Sedan lång tid gäller vidare enligt etablerad praxis inom förvaltningsprocessen att den som varit part i ett mål hos en domstol och som haft möjlighet att överklaga ett avgörande av domstolen men inte utnyttjat den möjligheten, inte får föra talan mot överinstansens avgörande, såvida inte den – efter ett överklagande av någon annan – har ändrat underinstansens avgörande. En part kan

alltså genom passivitet förlora sin rätt till fullföljd (se t.ex. RÅ 2010 ref. 24 och där i denna fråga anmärkta rättsfall samt jfr SOU 1946:69 s. 188).

9. I mål enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, där en överinstans vid sin prövning inte har ändrat ett överklagat avgörande och en part överklagar överinstansens avgörande utan att ha överklagat underinstansens avgörande, ska överklagandet enligt gällande rätt således avvisas.
10. Frågan har nu väckts i ett mål om beredande av vård om det, utifrån en enskild parts intresse av att i en sådan situation få överklaga ett avgörande, finns anledning att ändra rättsläget.
11. Högsta förvaltningsdomstolen har i tidigare avgöranden konstaterat att när det är fråga om att eventuellt ändra ett genom rättspraxis fastlagt rättsläge som har bestått under längre tid bör stor försiktighet iakttas (RÅ 2004 ref. 1, jfr även HFD 2019 not. 31). Hänsyn till rättsordningens stabilitet och till förutsebarhet talar för ett sådant förhållningsätt. Högsta förvaltningsdomstolen har således att ta ställning till om det föreligger sådana skäl som gör att en ändring framstår som angelägen.
12. Som skäl för att överväga att ändra rättsläget kan följande anföras. I mål om beredande av vård av unga förekommer att endast den ena av två vårdnadshavare överklagar förvaltningsrättens avgörande till kammarrätten, trots att båda vårdnadshavarna är missnöjda med beslutet i frågan om vård. Vidare kan den situationen uppstå att en enskild part har förlitat sig på en annan parts överklagande, men att den sistnämnda parten under processens gång av någon anledning upphör att vara saklegitimerad. Det kan även tänkas att en part efter överklagandetidens utgång av något skäl – t.ex. på grund av nytillkomna omständigheter – ändrar sig och önskar överklaga för att få till stånd en ändring av förvaltningsrättens avgörande.
13. När en part fattar sitt beslut om avgörandet ska överklagas eller inte har han eller hon emellertid normalt haft tillgång till rättslig rådgivning från ett offentligt biträde (jfr 39 § LVU). Biträdets uppgift är att bistå den enskilde med juridisk rådgivning, vari ingår att förklara innebörden av avgörandet, informera om möjligheterna att överklaga samt redogöra för konsekvenserna av att inte göra detta. Den enskildes beslut att inte överklaga får därför i allmänhet anses vara välgrundat. Det förhållandet att det efter överklagandetidens utgång kan tillkomma nya omständigheter som gör att parten ändrar sig och önskar att överklaga, är vidare inte något som är unikt för just mål enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Det bör i sammanhanget framhållas att ett beslut om beredande av vård inte får rättskraft mot den enskilde utan ska upphävas av socialnämnden när vård inte längre behövs (21 § LVU, jfr även

13 §). Detta är omständigheter som enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening talar mot att det nuvarande rättsläget kan anses medföra sådana olägenheter för en enskild part som motiverar en ändring.

14. Som framgår ovan bör stor försiktighet iakttas när det är fråga om att eventuellt ändra ett genom rättspraxis fastlagt rättsläge som har bestått under längre tid. I nu aktuellt fall är det fråga om att avvika från en sedan lång tid etablerad förvaltningsprocessuell praxis som har sin grund i bl.a. instansordningsprincipen. På de allmänna förvaltningsdomstolarnas område förekommer även andra måltyper där partsställningen kan skifta mellan instanserna och avse fall då flera enskilda parter uppträder på samma eller skilda sidor i en process. En naturlig utgångspunkt är att ett ändrat synsätt på den fråga som målet gäller får genomslag även i andra måltyper än mål som rör beredande av vård av unga.
15. Högsta förvaltningsdomstolen finner sammanfattningsvis att eftersom det nuvarande rättsläget inte kan anses medföra sådana olägenheter för en enskild part i mål om beredande av vård av unga som motiverar en ändring, samt då det är svårt att överblicka vilken betydelse ett ändrat synsätt i fråga om klagorätten i mål av detta slag får för andra måltyper, framstår det inte som angeläget att ändra nuvarande rättsläge.
16. Mot denna bakgrund ska den prejudikatfråga som Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat prövningstillstånd i besvaras enligt följande. En kammarrätts dom i ett mål om beredande av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga – som innebär att förvaltningsrättens dom inte ändras – ska inte anses ha gått vårdnadshavarna emot på ett sådant sätt att de får överklaga kammarrättens dom om de inte har överklagat förvaltningsrättens dom.
17. Högsta förvaltningsdomstolen kommer i annan sammansättning att ta ställning till målets fortsatta handläggning och Natasha Mattsson Larssons yrkande om ersättning.

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

I avgörandet har deltagit justitieråden Helena Jäderblom, Henrik Jermsten (skiljaktig), Margit Knutsson (skiljaktig), Kristina Ståhl (skiljaktig), Per Classon, Inga-Lill Askersjö (skiljaktig), Leif Gäverth, Ulrik von Essen (skiljaktig), Marie Jönsson (skiljaktig), Linda Haggren (skiljaktig), Magnus Medin (skiljaktig), Martin Nilsson (skiljaktig), Mikael Westberg och Mathias Säfsten.

Föredragande har varit justitiesekreteraren Maria Stenmark.

SKILJAKTIGA

Justitieråden Margit Knutsson, Marie Jönsson och Magnus Medin är skiljaktiga beträffande motiveringen och anser att skälen för avgörandet borde ha utformats på följande sätt.

7. Överklagandeinstitutets funktion är att bereda den som berörs av ett besluts verkningar en möjlighet att få beslutet ändrat eller upphävt (se t.ex. RÅ 2010 ref. 72 och HFD 2014 ref. 56). I detta ligger att den som överklagar alltså ska vara missnöjd med utgången i ärendet eller målet, vilket i 33 § andra stycket förvaltningsprocesslagen (1971:291) uttrycks på så sätt att beslutet ska ha gått klaganden emot.
8. När det gäller frågan om ett avgörande har gått den som överklagar emot har praxis i förvaltningsprocessen utvecklats i en generös riktning. Utgångspunkten är att en förvaltningsdomstol som regel har anledning att utgå från att ett avgörande har gått klaganden emot om denne yrkar att det ska upphävas eller ändras på visst sätt. Avgörande är alltså klagandens subjektiva uppfattning (RÅ 2006 ref. 10). En enskild part har även rätt att, fram till dess att ett lagakraftvunnet avgörande föreligger, ändra inställning beträffande utgången i ett ärende eller mål, under förutsättning att den nya inställningen ryms inom ramen för processen (HFD 2015 ref. 73).
9. Det finns emellertid vissa undantag från det nu sagda. Ett sådant är att den som har haft tillfälle att överklaga till en lägre instans, men inte har utnyttjat den möjligheten, inte – när den instansens avgörande inte inneburit en ändring av tidigare instans avgörande – får överklaga till en högre instans (se t.ex. RÅ 2002 ref. 58 och RÅ 2010 ref. 24). I denna situation anses det överklagade avgörandet inte ha gått klaganden emot och ett överklagande ska därför avvisas.
10. Den som förhåller sig passiv förlorar alltså sin rätt till fullföljd i högre instans. Frågan nu är om det finns anledning att upprätthålla detta synsätt eller om gällande rättsläge bör ändras.
11. Att tillåta överklaganden i den nu aktuella situationen skulle ligga i linje med vad som normalt gäller avseende frågan om ett avgörande gått klaganden emot, dvs. att dennes subjektiva uppfattning vid tidpunkten för överklagandet är avgörande. Det skulle också ligga i linje med överklagandeinstitutets funktion, dvs. att bereda den som berörs av ett besluts verkningar en möjlighet att få beslutet ändrat eller upphävt. Det kan även rent allmänt ifrågasättas varför en enskild som har intagit partsställning i ett mål i allmän förvaltningsdomstol i vissa situationer ska sakna klagorätt.

12. Från en mer praktisk utgångspunkt kan det vidare vara så att det är mer av en slump vem av flera parter, som har samma inställning, som överklagar ett avgörande. Den situationen kan också uppstå att en enskild part har förlitat sig på en annan parts överklagande, men att den sistnämnda parten under processens gång av någon anledning inte längre är saklegitimerad.
13. Den måltyp som den nu aktuella situationen oftast aktualiseras i är mål om beredande av vård respektive upphörande av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. I sådana mål är det inte ovanligt att t.ex. bara den ena av två vårdnadshavare överklagar förvaltningsrättens dom till kammarrätten eller – i upphörandefallen – socialnämndens beslut till förvaltningsrätten. Den som inte har överklagat blir då motpart till den klagande vårdnadshavaren även om de har samma inställning. Om kammarrätten respektive förvaltningsrätten inte ändrar underinstansens avgörande kan det nog för den personen te sig märkligt att inte ha rätt att överklaga med motiveringen att överinstansens avgörande inte gått vederbörande emot.
14. Enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening finns det således goda skäl som talar för att det finns anledning att frånga nuvarande synsätt. Men det finns även skäl som talar emot.
15. Högsta förvaltningsdomstolen har i tidigare avgöranden konstaterat att när det är fråga om att eventuellt ändra ett genom rättspraxis fastlagt rättsläge som har bestått under längre tid bör stor försiktighet iakttas (RÅ 2004 ref. 1 och HFD 2019 not. 31). Hänsyn till rättsordningens stabilitet och till förutsebarhet talar för ett sådant förhållningsätt.
16. Den måltyp där ett ändrat synsätt enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening i och för sig framstår som önskvärt är mål om beredande respektive upphörande av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Men ett ändrat synsätt kan knappast begränsas till just denna måltyp utan skulle få generell räckvidd och därmed effekter på andra målområden. Även om den nu aktuella situationen sannolikt bara undantagsvis aktualiseras i andra måltyper är konsekvenserna av ett ändrat synsätt svåra att överblicka.
17. Till det kommer att såväl den unge som dennes vårdnadshavare som regel har ett offentligt biträde förordnat för sig. Dennes uppgift är att bistå den enskilde med juridisk rådgivning vari ingår att förklara innebörden av socialnämndens eller domstolens avgörande, informera om möjligheterna att överklaga det samt redogöra för konsekvenserna av att inte göra detta. Mot den bakgrunden framstår olägenheterna för den enskilde med det nuvarande synsättet som i praktiken tämligen marginella.

18. Högsta förvaltningsdomstolen anser sammanfattningsvis att nackdelarna med att nu ändra rättsläget överväger fördelarna och har därför stannat för att inte ändra det. Alltjämt bör alltså gälla att den som förhåller sig passiv förlorar sin klagorätt i ett fall som detta.
19. Mot denna bakgrund ska den prejudikatfråga som Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat prövningstillstånd i besvaras enligt följande. En kammarrätts dom i ett mål om beredande av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga – som innebär att förvaltningsrättens dom inte ändras – ska inte anses ha gått vårdnadshavarna emot på ett sådant sätt att de får överklaga kammarrättens dom om de inte har överklagat förvaltningsrättens dom.

Justitieråden Henrik Jermsten, Kristina Ståhl, Inga-Lill Askersjö, Ulrik von Essen, Linda Haggren och Martin Nilsson är av skiljaktig mening och anser att Högsta förvaltningsdomstolen borde ha förklarat att en kammarrätts dom i ett mål om beredande av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga – som innebär att förvaltningsrättens dom inte ändras – ska anses ha gått vårdnadshavarna emot på ett sådant sätt att de får överklaga kammarrättens dom trots att de inte har överklagat förvaltningsrättens dom. De anser vidare att skälen för avgörandet borde ha haft följande lydelse.

7. Överklagandeinstitutets funktion är att bereda den som berörs av ett besluts verkningar en möjlighet att få beslutet ändrat eller upphävt (se t.ex. RÅ 2010 ref. 72 och HFD 2014 ref. 56). I detta ligger att den som överklagar alltså ska vara missnöjd med utgången i ärendet eller målet, vilket i 33 § andra stycket förvaltningsprocesslagen (1971:291) uttrycks på så sätt att beslutet ska ha gått klaganden emot.
8. När det gäller frågan om ett avgörande har gått den som överklagar emot har praxis i förvaltningsprocessen utvecklats i en generös riktning. Utgångspunkten är att en förvaltningsdomstol som regel har anledning att utgå från att ett avgörande har gått klaganden emot om denne yrkar att det ska upphävas eller ändras på visst sätt. Avgörande är alltså klagandens subjektiva uppfattning (RÅ 2006 ref. 10). En enskild part har även rätt att, fram till dess att ett lagakraftvunnet avgörande föreligger, ändra inställning beträffande utgången i ett ärende eller mål, under förutsättning att den nya inställningen ryms inom ramen för processen (HFD 2015 ref. 73).
9. Det finns emellertid vissa undantag från det nu sagda. Ett sådant undantag gäller passivitet. Om exempelvis en part inte överklagat en förvaltningsrätts

avgörande och kammarrätten inte ändrar det avgörandet, får inte den parten överklaga kammarrättens avgörande (se t.ex. RÅ 2010 ref. 24). I denna situation anses det överklagade avgörandet inte ha gått den parten emot och ett överklagande ska därför avvisas.

10. Den som förhåller sig passiv förlorar alltså sin rätt till fullföljd i högre instans. Frågan nu är om det finns anledning att upprätthålla detta synsätt eller om gällande rättsläge bör ändras.
11. Ordnings- och effektivitetshänsyn talar förvisso för att en enskild part inte ska få överklaga ett avgörande i vilket underinstansens avgörande har fastställts, när denne inte överklagat underinstansens avgörande. Även hänsyn till rättsordningens stabilitet talar för att rättsläget när det gäller denna fråga inte bör ändras.
12. Å andra sidan finns det goda skäl för att tillåta en enskild som intagit partsställning i målet att överklaga även i en situation som den nu aktuella, såväl principiella som praktiska.
13. Att tillåta överklaganden i den nu aktuella situationen skulle ligga i linje med vad som normalt gäller avseende frågan om ett avgörande gått klaganden emot, dvs. att dennes subjektiva uppfattning vid tidpunkten för överklagandet är avgörande. Det skulle också ligga i linje med överklagandeinstitutets funktion, dvs. att bereda den som berörs av ett besluts verkningar en möjlighet att få beslutet ändrat eller upphävt. Det kan även rent allmänt ifrågasättas varför en enskild som har intagit partsställning i ett mål i allmän förvaltningsdomstol i vissa situationer ska sakna klagorätt.
14. Från en mer praktisk utgångspunkt kan det vidare vara så att det är mer av en slump vem av flera parter som överklagar ett avgörande när de har samma inställning. Den situationen kan också uppstå att en enskild part har förlitat sig på en annan parts överklagande, men att den sistnämnda parten under processens gång av någon anledning inte längre är saklegitimerad.
15. Enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening talar övervägande skäl för att nuvarande synsätt bör frångås. En sådan ändring skulle stärka enskildas rätts-säkerhet utan att några påtagliga negativa konsekvenser kan förutses. Det är också fråga om en ändring av processuell art och inte av ett materiellt rättsläge som olika aktörer kan ha inrättat sig efter. Det får därmed sammantagets anses angeläget att en ändring av rättsläget kommer till stånd.
16. Mot denna bakgrund ska den prejudikatfråga som Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat prövningstillstånd i besvaras enligt följande. En kammarrätts dom i ett mål om beredande av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga – som innebär att förvaltningsrättens dom inte

ändras – ska anses ha gått vårdnadshavarna emot på ett sådant sätt att de får överklaga kammarrättens dom trots att de inte har överklagat förvaltningsrättens dom.